

แนวความคิดทฤษฎี

การศึกษาเรื่องความเป็นผู้นำทางการเมืองของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีความสำคัญในกระบวนการทางการเมือง ผู้นำเป็นสถาบันที่สำคัญในทางการเมืองประการหนึ่ง สำหรับกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษาเรื่องนี้ มีดังนี้คือ แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องความเป็นผู้นำทางการเมือง แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องอำนาจ และแนวความคิดเกี่ยวกับทรัพยากรทางการเมือง เพื่อที่จะเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ความเป็นผู้นำทางการเมืองในโครงสร้างของระบบการเมืองต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำทางการเมืองความหมายของความเป็นผู้นำ

มีผู้ให้คำนิยามเกี่ยวกับผู้นำไว้มากมาย มีนิยามของหลายท่านที่น่าสนใจได้นำมาเสนอไว้เป็นพื้นฐานความเข้าใจดังนี้

แจ๊ค ซี. พลาโน (Jack C. Plano) ให้ความหมายว่า ผู้นำเป็นบุคคลซึ่งใช้อิทธิพลได้มากในการควบคุม และกระทำการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ผู้ได้รับอำนาจจากความมั่นคง สถานภาพด้านครอบครัว ชั้นวรรณะ ระบบหรือความมีสติปัญญา เลอเลิศ ผู้นำเป็นองค์ประกอบของโครงสร้างอำนาจของท้องถิ่น ชาติและชุมชน¹

โรเดอริค เบลล์ (Roderick Bell) ให้ความหมายของผู้นำว่า เป็นผู้ซึ่งอยู่ในอำนาจ หรือตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้นำ เป็นผู้ซึ่งสามารถมีอิทธิพลในการจัดสรร

¹Jack C. Plano, Milton Greenbury, Ray Oltonand, Robert E. Riggs, Political Science Dictionary (Minsdale, Illinois: The Dryden Press, 1973), p 134.

และจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้น เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ปรารถนาทั้งของตนเองและสมาชิกของชุมชน²

จอห์น เอ็ม. พิฟฟ์เนอร์ และ โรเบิร์ต วี. เพรสทัส (John M. Pfiffner and Robert V. Prestus) กล่าวว่า ผู้นำเป็นผู้บริหารงานของกลุ่มโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอม และการประสานงาน สำหรับการศึกษาของกลุ่มพฤติกรรมนั้น จะเน้นความสำคัญของภาระหน้าที่ของผู้นำที่เกี่ยวกับการวินิจฉัยสั่งการเป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมของผู้นำดำเนินไปได้ก็โดยอาศัยอำนาจหน้าที่และอำนาจarmiเป็นเครื่องมือ ทั้งในลักษณะที่เป็นแบบนิตินการ (formal) และไม่เป็นนิตินการ (informal) ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่ม มุ่งให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้³

ที.เอ็น. ไวท์เฮด (T.N. Whitehead) กล่าวว่าผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากคนอื่น ๆ ในกลุ่ม และเป็นผู้ที่มีความสามารถช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอสามารถชี้แนะหนทางให้ผู้อื่นทำตาม โดยผู้ตามให้ความเชื่อฟัง⁴

เรย์มอนด์ เจ. เบอร์บี (Raymond J. Burby) กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถจูงใจคนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเองสามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่างๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้⁵

²Roderick Bell, David V. Edwards and R. Harrison Wagner, Political Power: A Reader in Theory and Research (New York : The Free Press, 1969), p. 112.

³John M. Pfiffner and Robert V. Presthus, Public Administration, (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice - Hall, 1965), p.350.

⁴T. N. Whitehead, Leadership in Free Society (Cambride: Harvard University Press, 1963), p.68.

⁵Raymond J. Burby, Foundamental of Leadership (Reading, Massachusetts : Addison Wesley Publishing Co.,1972), p.43.

สำเร็จ สิงหواره กล่าวว่า ผู้นำ คือ สัญลักษณ์ (symbol) แห่งความ
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นผู้รับฝากไว้ (depository) ซึ่งปณิธาน และความหวังของ
ประชาคม ผู้นำจึงเป็นเงา (image) หรือภาพสะท้อน (projection) ของประชาคม⁶
ธรรมรส โชติกฤษร ได้ให้ความหมายของผู้นำว่า เป็นบุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้น
มาหรือได้รับการยกย่องขึ้นมาให้เป็นหัวหน้า มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและ
อาจชักนำผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชน ไปในทางที่ดีหรือชั่วได้⁷

จากคำนิยามทั้งหลายข้างต้น มีข้อหนึ่งสังเกตว่า นักวิชาการมีความเห็นต้อง
กันว่า ความเป็นผู้นำ คือ กิจกรรมในการสร้างอิทธิพลจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา หรือกลุ่ม
เพื่อที่จะก่อให้เกิดความพยายามร่วมกันในการทำงาน โดยให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ใน
สถานการณ์หนึ่ง สำหรับในการศึกษานี้ความหมายของผู้นำทางการเมืองของประเทศ ซึ่งได้
รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องขึ้นมาเป็นหัวหน้า มีความสามารถที่จะควบคุมและระดม
ความสนับสนุนจากประชาชนอย่างแพร่หลายและทั่วถึง

จึงอาจกล่าว โดยสรุปได้ว่า ผู้นำหรือ ผู้นำทางการเมืองก็คือ ผู้ดำรงสถาน
ภาพทางอำนาจในการปกครอง ซึ่งมีความหมายครอบคลุมไปถึงมิติของการใช้อำนาจทางการเมือง
เมืองตัดสินใจนโยบายสาธารณะด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนทั้งสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ
การเมืองและการต่างประเทศ ดังนั้นผู้นำไม่ว่าจะมีที่มาอย่างไร การใช้อำนาจทางการเมือง
เมืองของผู้นำจะส่งผลกระทบต่อระบบการเมือง การปกครองทั้งระบบ หากแต่จะแตกต่างกัน
ไปเฉพาะผลแห่งการใช้อำนาจของผู้นำนั้นๆ

ในการศึกษานี้หมายถึง การศึกษาบทบาทและความเป็นผู้นำทางการเมือง
โดยได้วิเคราะห์ถึงทรัพยากรทางการเมืองที่ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ใช้ว่ามีปัจจัย
ใดบ้างที่เป็นส่วนสนับสนุนในการเป็นผู้นำทางการเมืองของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ให้ขึ้น
มาบริหารทางการเมืองได้สำเร็จ

⁶สำเร็จ สิงหواره, ประมุขศิลป์ (พระนคร : โรงพิมพ์จิตร์วัฒนา, 2506),
หน้า 40.

⁷ธรรมรส โชติกฤษร, มนุษย์สัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2519), หน้า 131.

ลักษณะของผู้นำ

ลักษณะของผู้นำนั้น เฟรด อี. ฟิดเลอร์ (Fred E. Fiedler)^๑ ได้สรุปว่าลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมทัศนคติ และแนวความคิดของบุคคล รวมทั้งความคาดหวังและการสนองตอบของผู้ตามตลอดจนขึ้นอยู่กับเวลา และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของผู้นำ นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาตำแหน่งที่อยู่ในอำนาจของผู้นำ (position power) โครงสร้างของงาน (task structure) กลุ่มคนในองค์การที่มีภาษาและวัฒนธรรมแบบเดียวกัน และความสัมพันธ์ของผู้ผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย

เบอร์นาร์ด เอ็ม. บาสส์ (Bernard M. Bass)^๒ ได้พิจารณาความเป็นผู้นำโดยแยกลักษณะของการเป็นผู้นำ เป็น 4 ลักษณะ คือ

ก. สถานภาพ (status) คือ ลักษณะการเป็นผู้นำเหมือนกับความสำคัญของตำแหน่งของคนๆ นั้น

ข. การยกย่องนับถือ (esteem) ถือว่าลักษณะความเป็นผู้นำ เป็นที่รวมของความสนใจ ผู้ได้รับการยกย่องนับถือ มักจะได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำด้วย

ค. พฤติกรรม (behavior) คือ ผู้ที่แสดงพฤติกรรมในการนำ เนื่องจากที่มีตำแหน่งต่างกัน พฤติกรรมในการนำก็ต่างกันออกไปด้วย

ง. อิทธิพล (influence) การเป็นผู้นำก็คือ การมีอิทธิพลเหนือคนอื่นและชักนำให้คนอื่นปฏิบัติตาม เพื่อพบและบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

ลักษณะของผู้นำได้มีผู้ศึกษาไว้มากมาย เป็นหลักกว้างๆ ส่วนใหญ่ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ เน้นถึงคุณสมบัติอันเลิศของผู้นำและผู้นำแต่ละคนก็จะมีคุณสมบัติพิเศษแตกต่างกัน

^๑Fred E. Fiedler, A Theory of Leadership Effectiveness (New York : McGraw Hill Book Co., 1967), pp.157-158.

^๒Bernard M. Bass, Leadership Psychology and Organization Behavior, (New York : Harper and Row, 1950), pp.87-89.

กันออกไป ดังนั้น การศึกษาลักษณะของผู้นำก็จะเป็นการช่วยชี้ให้เห็นพฤติกรรมของผู้นำและ การดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ที่ผู้นำนั้นพึงมีต่อองค์กรนั้นๆ เป็นอย่างดีซึ่ง ชูบ กาญจนประกร¹⁰ ได้จำแนกลักษณะของผู้นำโดยพิจารณาจากลักษณะวิธีการใช้อำนาจเป็น 3 แบบ กล่าวคือ

ก. ผู้นำแบบอัตตานิยม (autocratic leaders) เป็นผู้นำ ที่ถืออำนาจ เป็นใหญ่มีลักษณะถือตัว เชื่อมั่นในตนเองมาก บริหารงานและกำหนดนโยบายโดยใช้อารมณ์ และอำนาจ วางท่าใหญ่โต ไม่ให้เกียรติคนอื่น ใช้อำนาจเป็นที่ตั้ง เน้นสมรรถภาพของการ ทำงานของตนเอง และต้องการขยายอำนาจของตนเองออกไปในทุกวิถีทาง

ข. ผู้นำแบบเสรีนิยม (laissez-faire leaders) เป็นผู้นำ ที่ใช้อำนาจ ในการควบคุมการบริหารแต่น้อย บรรดาผู้ใต้บังคับบัญชาต่างก็มีเสรีที่จะวินิจฉัยสั่งการมาตรฐานการปฏิบัติงานหรือระบบการจัดงานไม่คำนึงถึงหลักการ หรือกฎเกณฑ์เท่าใด การกำหนด นโยบายไม่มีความแน่นอน ขาดความริเริ่มและไม่มีการประเมินผลงานเพื่อหาแนวทางแก้ไข แต่อย่างใด

ค. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic leaders) ถือว่าเป็นแบบผู้นำ ที่ดีที่สุดแล้วอำนวยการบริหารงานมากที่สุด เป็นการบริหารงานโดยยึดถือความคิดเห็นของ กลุ่มเป็นสำคัญ จะดำเนินการในสิ่งใดก็มักจะทำไปในนามของกลุ่ม เพราะต้องการ ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การบริหารเน้นหนักในการสร้างความ เข้าใจอันดีต่อกันโดยเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นเพื่อร่วมกันวินิจฉัยเลือกวิธีที่จะทำ ให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ ในการปฏิบัติงานจะเป็นไปในลักษณะของการร่วมมือประสานงาน กันอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาลักษณะผู้นำจากวิธีการทำงานโดยแบ่งออกเป็น 4 แบบ คือ¹¹

ก. ผู้นำแบบเจ้าระเบียบ (regulative leaders) ผู้นำแบบนี้มักถือระเบียบ แบบแผนเป็นสำคัญไม่ชอบให้มีการเปลี่ยนแปลง ผู้นำแบบนี้คล้ายผู้นำอัตตานิยม การสั่งการมัก

¹⁰ ชูบ กาญจนประกร, "แบบของผู้นำ", วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 74-77.

¹¹ สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 3, (พระนคร : โรงพิมพ์เกษม สุวรรณ, 2514), หน้า 362-364.

ใช้กฎหมาย ระเบียบเป็นเครื่องมือ โดยยกเหตุผลในระเบียบมาใช้ในการปฏิบัติงานมากกว่า การยกตัวเองแบบผู้นำอัตโนมัติ การติดต่อสื่อสารสั่งงานมักเป็นในรูปทิศทางเดียว (one-way communication)

ข. ผู้นำแบบขงการ (directive leaders) ผู้นำแบบนี้ชอบปฏิบัติงานแบบใช้อำนาจ ขาดหลักมนุษยสัมพันธ์ ทำงานแบบสั่งการเพื่อแสดงถึงการมีอำนาจ ความสัมพันธ์ในการทำงานเป็นแบบนายกับข้าว

ค. ผู้นำแบบจูงใจ (persuasive leaders) การทำงานของผู้นำแบบนี้ นิยมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมพิจารณาเพื่อแสดงความคิดเห็น และเป็นการบรรเทาการต่อต้านไปด้วย การติดต่อสั่งงานเป็นแบบสองทิศทาง (two-way communication)

ง. ผู้นำแบบร่วมใจ (participative leaders) การทำงานของผู้นำแบบนี้ นิยมการปรึกษาหารือ และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ยึดหลักการประนีประนอม และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในฐานะผู้ร่วมงานอาศัยศิลปะการจูงใจเพื่อประสงค์ให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้ความร่วมมือร่วมใจในการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติงาน

นอกจากลักษณะของผู้นำรูปแบบต่างๆ ข้างต้น ก็ยังมีจำแนกจากลักษณะการเกิดของผู้นำ ซึ่งมีส่วนผลักดันต่อการแสดงบทบาทของผู้นำซึ่ง ออร์ดเวย์ ทีด (Ordway Tead) ได้แจ้งลักษณะการเกิดของผู้นำไว้ดังนี้¹²

ก. ผู้นำโดยการสร้างตนเอง (self-constituted leader) เป็นผู้นำซึ่งผลักดันตนเองขึ้นไปสู่ความเป็นผู้นำ โดยมีบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง และความสำนึกในตนเองอย่างหนักแน่น กับมีกำลังใจแน่วแน่ที่จะกระทำสิ่งที่เขาเห็นว่าสำคัญให้บรรลุ สำเร็จ ตามประวัติศาสตร์ มักมีผู้คิดว่าผู้นำประเภทนี้เป็นผู้นำโดยกำเนิด และการที่บุคคลพวกนี้เป็นพวกที่สร้างตนเองขึ้นมา จึงมีเจตนาในการแสดงอำนาจอย่างมากมายและไม่มีที่สิ้นสุด

ข. ผู้นำซึ่งเลือกโดยหมู่คณะ (group-selected leader) เป็นผู้นำเกิดจากการเลือกบุคคลในหมู่คณะเดียวกันแล้วเสริมสร้างสถานอิทธิพลของเขาในฐานะที่เป็นผู้นำขึ้นเพราะในสังคมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย การเลือกผู้นำเป็นวิธีที่มีผลในการจูงใจ

¹² Ordway Tead, The Art of Leadership, 7th ed. (New York : McGraw Hill Book, 1936), pp. 20-25.

ผู้ที่ถูกนำ เนื่องจากคนเหล่านั้นต่างเชื่อว่าเขาสามารถไว้วางใจการดำเนินนโยบายบริหารของผู้นำได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความต้องการได้ตัวแทนที่จะควบคุมการดำเนินกิจการทางการเมือง ผู้นำชนิดนี้จึงอยู่ในสภาพอันมีช่องทางได้รับความสำเร็จมากที่สุดมีโอกาสุดในการได้มาและดำรงไว้ซึ่งการปฏิบัติตามของผู้ตาม ซึ่งทราบได้ที่ผู้นำปฏิบัติภารกิจใดๆ อันสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างแข็งขันแล้ว ก็เป็นที่แน่นอนได้ว่าจะต้องได้รับเลือกเป็นผู้นำอยู่เสมอ เพราะอำนาจของผู้นำลักษณะนี้เป็นการยอมรับด้วยเหตุผลเป็นพื้นฐานสำคัญ

ค. ผู้นำที่ได้รับแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจเหนือ (leader appointed from above) เป็นผู้นำซึ่งเข้ามาสู่ตำแหน่งโดยการแต่งตั้งโดยคณะกรรมการอำนาจการ หรือกรรมการบริหาร หรือโดยหัวหน้าระดับเหนือขึ้นไป ในกรณีเช่นนี้ กลุ่มมิได้เป็นผู้เลือกผู้นำ แต่ผู้นำเป็นผู้รวบรวมบุคคลเข้าเป็นกลุ่ม โดยผู้นำจะต้องแสดงให้เห็นว่า ในการรับใช้หมู่คณะนั้น เขาเหล่านั้นเกิดความปรารถนาในสิ่งที่เป็ความปรารถนาขององค์การ

ในการศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำ เมอร์เรย์ จี. รอสส์ และชาร์ล อี. เฮนดรี (Murry G. Ross and Charles E. Hendry) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำได้ 3 ประการ¹³

ก. ความเป็นผู้นำเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในของผู้นำแต่ละคน (leadership as trait within individual leader) สมัยก่อนมีความเชื่อกันว่าความเป็นผู้นำเป็นผลมาจากพันธุกรรม หรือสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (leaders were born not made) สิ่งที่ทำให้บุคคลกลายเป็นผู้นำนั้น เป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในตัวของแต่ละคน

ข. ลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับกลุ่ม (leadership as a function of the group) ลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของกลุ่มมากกว่าแต่ละบุคคล ความเป็นผู้นำในกลุ่มถูกกำหนดโดยผลรวมของทัศนคติความต้องการของกลุ่ม กลุ่มและผู้นำเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ถ้าไม่มีกลุ่มก็ไม่มีผู้นำ แต่ถ้ากลุ่มขาดผู้นำ กลุ่มนั้นก็ยากที่จะเจริญก้าวหน้าได้ การเป็นผู้นำเป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องทำหน้าที่ทั้งในการนำและ การบริหาร

¹³Murry G. Ross and Charles E. Hendry, Reading in Social Psychology, 3 ed. (New York : Henry Holt, 1958).

ค. ลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ (leadership as a function of situation) สถานการณ์มีบทบาทต่อความเป็นผู้นำมาก สถานการณ์ที่กลุ่มกำลังเผชิญหน้าก่อให้เกิดผู้นำได้ ความเป็นผู้นำจึงขึ้นกับสถานการณ์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ของกลุ่มหรือองค์กรนั้นๆ

จากการศึกษาพบว่าลักษณะของผู้นำที่สามารถนำมาใช้ในกรณีของการศึกษาวิจัย ในกรณีของพลเอกชาติชาย นี้ กล่าวคือตามความเห็นของ เบอร์นาร์ด เอ็ม. บาสส์ ซึ่งได้ แยกพิจารณาเป็น 4 ลักษณะคือสถานภาพ, การยกย่องนับถือ, พฤติกรรมและอิทธิพล และตามความเห็นของ ออร์ดเวย์ ทิต ซึ่งได้แจ้งลักษณะการเกิดผู้นำไว้คือ ผู้นำซึ่งเลือกโดยหมู่คณะ และผู้นำที่ได้รับแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจเหนือซึ่งจะได้นำมากล่าวต่อไป

ภาวะการเป็นผู้นำ

อย่างไรก็ดี ความสำเร็จของความเป็นผู้นำ จะขึ้นอยู่กับภาวะความเป็นผู้นำซึ่งออร์ดเวย์ ทิต ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ คือ การใช้อิทธิพลจูงใจให้ผู้อื่นร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายหรือตามความมุ่งหมาย¹⁴ และโซโลมอน เบน (Solomon Ben) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำว่า เป็นคุณสมบัติของการที่บุคคลใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น และสามารถทำให้บุคคลอื่นรับฟัง และเห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ยอมทำตามคำแนะนำของเขา ทั้งนี้ เพื่อให้กลุ่มดำเนินการตามวัตถุประสงค์¹⁵

ลา ปีแอร์และฟาร์มสเวิร์ธ (La Pierre and Framsworth) กล่าวว่า ภาวะผู้นำได้แก่พฤติกรรมซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมคนอื่นยอมคล้อยตาม แทนที่จะยอมคล้อยตามคนอื่น ผู้นำจึงเป็นตัวหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์การหรือหน่วยงาน ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและผลงานส่วนรวม คุณภาพและลักษณะหัวหน้างานจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคุณภาพขององค์การหรือหน่วยงาน รวมทั้งต่อวิธีการปฏิบัติงานและผลงาน

จากความหมายของภาวะผู้นำดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นำมาใช้ในการศึกษานี้ กล่าวคือ ภาวะผู้นำของผู้นำทางการเมืองจึงหมายถึง คุณลักษณะส่วนตัวของบุคคลที่จะแสดง

¹⁴ Tead, The Art of Leadership, p. 36.

¹⁵ Solomon Ben, Leadership of Youth (New York : Youth Service, 1950), pp.4-5.

ออกมา เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มนักการเมืองและประชาชน ภายใต้นโยบายที่กำหนดขึ้น พัฒนาประเทศ เพื่อนำประเทศสู่ความเจริญรุ่งเรืองที่ทัดเทียมกับอารยะประเทศและดำเนิน ไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จ

กล่าวโดยสรุปว่า ภาวะผู้นำเป็นลักษณะของบุคคลโดยบุคคลหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้นำ ในการที่จะทำให้บุคคลอื่นคล้อยตามไปในทิศทางและวิธีการซึ่งผู้นำกำหนดขึ้น เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ได้วางไว้ ดังนั้น ในการศึกษาผู้เขียนได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า "พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ใช้ความเป็นผู้นำและการมีทรัพยากรทางการเมืองให้เป็น ประโยชน์ในการดำเนินนโยบายการเมืองโดยอาศัยระบบแนวทางรัฐสภา" ด้วยปัจจัย หนึ่ง ซึ่งคุณลักษณะเฉพาะตัวนี้จะปัจจัยให้ผู้นำสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ

หน้าที่ของผู้นำ

ออร์ดีเวย์ ทีด (Ordway Tead) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *The Art of Leadership* ว่า เมื่อใดบุคคลกำลังถูกอิทธิพลจูงใจให้ร่วมมือกันทำงานเพื่อความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์อันหนึ่งปรารถนา เมื่อนั้นย่อมหมายถึงว่า ผู้นำกำลังปฏิบัติหน้าที่ของเขาอยู่ ฉะนั้นหน้าที่อันสำคัญที่สุดของผู้นำคือ การใช้อิทธิพลจูงใจผู้อื่น การเป็นผู้นำนั้นนอกจากจะใช้ อิทธิพลจูงใจ ซึ่งผู้นำต้องปฏิบัติด้วยตัวเองแล้ว งานบางอย่างผู้นำไม่จำเป็นต้องลงมือทำ เองแต่ใช้วิธีการที่เรียกว่า การมอบอำนาจหน้าที่ (delegation of authority) งานนั้นก็สำเร็จสมประสงค์เช่นกัน ฉะนั้นการมอบอำนาจหน้าที่จึงเป็นหน้าที่ของผู้นำ¹⁶

กล่าวโดยสรุป หน้าที่ของผู้นำ เป็นความสัมพันธ์ของการกระทำระหว่างผู้นำ และผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำหน้าที่ที่จะต้องใช้กรรมวิธีต่าง ๆ สร้างความสนใจ จูงใจ ให้ก่อเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้นกรรมวิธีต่างๆ ของผู้นำ จึงเป็น สิ่งที่จะช่วยอธิบายลักษณะการใช้อิทธิพลจูงใจผู้อื่น เช่น กฎข้อบังคับ ความเคารพยำเกรง บารมี และการมีทรัพยากรทางการเมืองที่เหนือกว่า จะเป็นปัจจัยต่อการใช้กรรมวิธีต่างๆ ของผู้นำด้วย

บทบาทความเป็นผู้นำ

ฮิวโก อี. ริดดิง (Hugo E. Reading) ได้ให้ความหมายของบทบาททาง

¹⁶ Orway Tead, *The Art of Leadership*, pp. 14-15.

การเมืองว่าเป็นพฤติกรรมที่ประชาชนหรือสมาชิกของชุมชนคาดหวังว่าเป็นสิ่งที่ควรจะมีการแสดงออกของบุคคลผู้ซึ่งอยู่ในตำแหน่งทางสังคมการเมือง เช่น สมาชิกสภาเทศบาล ผู้บริหารราชการเมือง ผู้ออกเสียงเลือกตั้ง นักปฏิวัติ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ หรือตกลง ให้มีการกระทำการนั้น ๆ ตามอำนาจหน้าที่ ทั้งที่ระบุไว้ชัดเจน หรือไม่ชัดเจนเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการในการปฏิบัติงานเพื่อสังคมการเมือง¹⁷

นอกจากนี้ โรเบิร์ต เอ. ดาห์ล (Robert A. Dahl) ได้กล่าวถึงบทบาททางการเมืองว่า อาจจะเป็นการแสดงออกของตัวบุคคลผู้เป็นสมาชิกของระบบการเมืองหรือการปฏิบัติที่ต่อสู้กันมาของผู้มีหน้าที่ผูกพันกับตำแหน่งในระบบการเมือง ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นการปกครองของระบบนั้น ๆ เช่น ส.ส. มีหน้าที่ออกกฎหมายโดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่รัฐบาลเป็นฝ่ายปฏิบัติการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย เพื่อแสดงออกถึงการใช้อำนาจปกครอง¹⁸

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าบทบาททางการเมืองของผู้наจะ เป็นไปเช่นไรนั้นจะต้องสอดคล้องกับค่านิยม หรือคุณค่า (values) ของคนในสังคมการเมืองนั้น นั่นหมายความว่า ค่านิยมหรือคุณค่านี้เองจะเป็นตัวกำหนดว่าผู้นำจะประสบผลสำเร็จในการใช้บทบาทของความ เป็นผู้นำ ดังที่ มอนเต พลามเมอร์ และวิลเลียม ทอมป์สัน (Monte Plamer and William Thompson)¹⁹ ได้สรุปว่า ผู้นำจะประสบผลสำเร็จในการดำรงความเป็นผู้นำของตนไว้อย่างมั่นคงหรือไม่นั้น เกี่ยวพันเป็นอย่างยิ่งกับการดำรงความสัมพันธ์กับประชาชนให้ประชาชนเกิดความยินยอมพร้อมใจยอมรับและเลือกให้เขาอยู่ในตำแหน่งซึ่งจะนำไปสู่การมีสิทธิพิเศษเหนือคนส่วนใหญ่ ดังนั้น ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับประชาชนในลักษณะต่างๆ ดังนี้

¹⁷ Hugo E. Reading, A Dictionary of the Social Science (London : Henley & Boston, 1977), pp.158.

¹⁸ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (Eaglewood Cliffs N.J. : Prentice-Hall, 1963), p. 11.

¹⁹ Monte Palmer and Williem Thompson, The Comparative Analysis of Politices (Ithaca : F.E. Peacock Publishing, 1978), p. 192.

ก. ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งจะขึ้นของแค่ไหน ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรักษาสัญญาและความสามารถในการรักษาความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างตนกับสื่อมวลชน

ข. ความสามารถในการระดมมวลชน คือ การแสวงหาความสนับสนุนจากมวลชน

ค. ความสามารถของมวลชนในการควบคุมการทำงานของผู้นำ กล่าวคือ การดำรงตำแหน่งของผู้นำขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของมวลชน

จากความหมายของบทบาทความเป็นผู้นำที่กล่าวมานี้ ชี้ให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างฐานะตำแหน่ง (status) คุณค่า (values) และสังคมการเมือง ซึ่งหมายความว่าถ้าบุคคลอยู่ในฐานะตำแหน่งที่ประชาชนในสังคมนี้ยอมรับไม่จำเป็นว่าต้องเป็นทางการเท่านั้น ในสังคมไทยฐานะตำแหน่งบางอย่าง เช่น พระภิกษุ ครู ก็เป็นที่ยอมรับเชื่อถือของคนในสังคม ดังนั้น เมื่อบุคคลดังกล่าวเข้ามารับบทบาทเป็นผู้นำ

การจำแนกแบบของผู้นำทางการเมือง

การพิจารณาจำแนกแบบของผู้นำอาจมองได้หลายแบบ เช่น ดูการทำงานการอยากเป็นผู้นำ ปมด้อยในตัวผู้นำ ลำดับการเรียงพี่เรียงน้อง ประสบการณ์ในวัยเด็กและดูจากบุคลิกภาพ²⁰ (charismatic leadership)

ก. การจำแนกของเจมส์ บาร์เบอร์²¹ เน้นเกี่ยวกับการทำงาน และทัศนคติที่มีต่อตำแหน่งผู้นำ โดยพิจารณาจากผู้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา เป็น case study ซึ่งแบ่งประธานาธิบดีได้เป็น 4 แบบคือ²²

²⁰ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, ผู้นำการเมือง, หน้า 16.

²¹ James D. Barber, The Presidential Character, 2nd ed., (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1977), อ้างถึงใน ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, ผู้นำการเมือง, หน้า 3-4.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-2 : "การทำงาน" ถ้าเป็นคนขยันขันแข็งในหน้าที่ประธานาธิบดี ใช้เวลาแต่ละวันหลายๆ ชั่วโมง ทำงานก็ถือเป็นพวกกระตือรือร้น (active) แต่ถ้าเป็นคนเฉื่อยชา มักจะมอบหมายให้คนอื่นทำงานแทนมากที่สุดที่จะมากได้ ใช้จำนวนชั่วโมงในแต่ละวันทำงานให้น้อยเท่าที่จะน้อยได้ ก็ถือว่าเป็นพวกเฉื่อยชา (passive).

- 1) active - positive ขยันทำงานและชอบตำแหน่งประธานาธิบดี เช่น แอร์ เอส. ทรูแมน และจอห์น เอฟ. เคนเนดี
- 2) active - negative ขยันทำงานแต่ไม่สู้จะยินดียินร้ายกับตำแหน่งประธานาธิบดี เช่น เฮอร์เบิร์ต ฮูเวอร์ (ค.ศ. 1929-1933)
- 3) passive - positive ไม่ชอบทำงานหนัก แต่ชอบเป็นประธานาธิบดี
- 4) passive - negative ไม่ชอบทำงานหนักและไม่ยินดียินร้ายกับตำแหน่งผู้นำ เช่น คาลวิน คูลลิจ (ค.ศ. 1923 - 1929) และ ดไวท์ ดี. ไอเซนฮาวร์

ข. การจำแนกของ ยูจีน อี. เจนนิ่งส์²³ เน้นเกี่ยวกับการอยากเป็นผู้นำ โดยแยกผู้นำออกเป็น 3 แบบ คือ

- 1) ผู้นำที่ใฝ่อำนาจเป็นประการสำคัญ²⁴ (the prince) จุดสำคัญของการขึ้นสู่อำนาจนั้น เพราะชอบเป็นผู้ที่อยู่เหนือคนอื่น เป็นคนมีเล่ห์เหลี่ยมรอบตัวในการจะแย่งชิงอำนาจและรักษาอำนาจให้อยู่ยืนยง อาจจะมีศีลธรรมหรือโหดร้าย แต่ผู้นำแบบนี้จะทำได้ทุกอย่างเพราะต้องการมีอำนาจ และเมื่อได้มากก็จะรักษาไว้ให้นานที่สุด
- 2) ผู้นำแบบวีรบุรุษ (the hero) เป็นผู้นำที่มีญาณหรือความนึกคิดไปถึงอนาคตของสังคมที่รออยู่ ซึ่งมีความคิดว่าโชคชะตาจึงทำให้ต้องเข้าสังคม และเชื่อว่า การเข้าสู่อำนาจนั้น เป็นความรับผิดชอบมากกว่าที่จะพอใจในการได้อำนาจเหนือคนอื่น (ซึ่งเป็นแบบแรก) เพราะฉะนั้น ผู้นำแบบวีรบุรุษนี้จะเข้าสู่การแข่งขันเพื่อหาอำนาจด้วยความกระตือรือร้นเพราะจะได้ทำตามภาระหน้าที่ (function) ซึ่งในบางครั้งอาจจะให้เล่ห์เหลี่ยมหรือความโหดเหี้ยมเหมือนกับผู้นำที่ใฝ่อำนาจ แต่จะต่างกันว่าผู้นำแบบนี้จะไม่ใช้เล่ห์เหลี่ยมหรือการกระทำที่ผิดศีลธรรม ผู้นำแบบวีรบุรุษ ได้แก่ นโปเลียน เซอร์ซิล เดอโกล เป็นต้น
- 3) ผู้นำซูเปอร์แมน (the superman) เจนนิ่งส์คิดว่าผู้นำทั้งสองแบบแรกนี้เห็นได้ง่ายเพราะพบตัวอย่างที่มีอยู่จริงในสังคม แต่ผู้นำซูเปอร์แมนนี้ไม่มีให้เห็นเป็นตัว

²³ ฌ็องค็องต์ ลินส์ว็ลดี, ผู้นำการเมือง, หน้า 4-5.

²⁴ เจนนิ่งส์ ใช้คำว่า Prince สำหรับผู้นำแบบแรก Hero สำหรับผู้นำแบบที่ 2 และ Superman สำหรับผู้นำแบบที่ 3, อ้างถึงใน ฌ็องค็องต์ ลินส์ว็ลดี, ผู้นำการเมือง, หน้า 4-5.

อย่างเป็นคนจริง ๆ ไว้เด่นชัด แต่เพื่อชี้ให้เห็นคนแบบหนึ่งซึ่งต่างจากคนธรรมดาทั่วไป เพราะคนธรรมดานั้นจะมีลักษณะที่พยายามทำให้เหมือนกับคนอื่น ๆ ในสังคมส่วนใหญ่ แต่ผู้นำแบบซูเปอร์แมนจะมีความเป็นตัวของตัวเอง เลือกรับแนวปฏิบัติของสังคมที่มีมานานแต่เพียงบางอัน และอาจจะคิดค่านิยมอันใหม่ๆ ให้แก่สังคม คนลักษณะนี้ เจนนิ่งส์ คิดว่าเป็นลักษณะพิเศษที่มีไม่มาก เพราะคนทั่ว ๆ ไปนั้นจะทำตามคนอื่น (other-directed) ส่วนผู้มีลักษณะซูเปอร์แมนนั้นยึดถือความคิดของตัวเองเป็นหลัก (inner-directed) เพราะฉะนั้นจึงอาจจะถือได้ว่า เขาเป็นผู้นำมหาชนในลักษณะของการสร้างแนวความคิดใหม่ๆ เป็นผู้ที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง เพราะถ้าคนมีแต่คิดว่าสิ่งที่คนอื่น ๆ คิดอยู่ทำอยู่นั้นดีพร้อมแล้ว สังคมก็จะเจริญขึ้นไม่ได้ เพราะไม่มีการเปลี่ยนแปลง เจนนิ่งส์ จึงไม่ได้เห็นว่าผู้นำแบบซูเปอร์แมนหมายถึงผู้นำทางการเมืองโดยเฉพาะ ซึ่งต่างจากผู้นำสองแบบแรกซึ่งเป็นลักษณะผู้นำทางการเมืองโดยชัดเจน

ค. การตมด้อยหรือตมเด่นของผู้นำ

ตมด้อย (inferiority - complex) เป็นความรู้สึกที่ว่าเรามีอะไรบางอย่างด้อยกว่าคนทั้งหลาย ส่วนตมเด่น (superiority - complex) นั้นหมายถึงความรู้สึกที่ว่าเรามีอะไรบางอย่างเหนือกว่าคนอื่น ส่วนคนมีตมด้อยก็จะพยายามชดเชย (compensate) สิ่งที่มีตมด้อยนั้น คนมีตมด้อยมากจะมีพลังจิตใจในการหาทางชดเชยมากขึ้นซึ่ง Lasswell ได้ตั้งสมมุติฐานว่าบุคคลบางคนเมื่ออยู่ในวัยเด็กจะมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นคนที่ยากลำบากใคร่ครวญ ไม่มีความหมายต่อคนอื่น ไม่มีความสามารถเท่าคนอื่น ไม่ได้รับการยกย่องจากคนอื่น เรียกความรู้สึกเช่นนี้ว่า การมีความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเองน้อย (low-self-esteem) และได้ตั้งสมมุติฐานว่า คนที่มีความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเองน้อยจะมีพลังใจให้เขาแสวงหาอำนาจเมื่อโตขึ้นเพื่อเป็นการชดเชย การหาอำนาจนั้นเป็นลักษณะหนึ่งของการชดเชยตมด้อยแต่ไม่ใช่ทุกกรณีที่เป็นดังว่านี้เพราะโดยธรรมชาตินั้นทุกคนมีความต้องการอำนาจอยู่ในตัวแล้ว การแสวงหาอำนาจอาจจึงเป็นเรื่องธรรมดาไม่จำเป็นต้องทำไปเพราะชดเชยตมด้อย คนที่ใช้ความพยายามแสวงหาอำนาจอาจจะเกิดจากความรู้สึกตมเด่นในตัวว่า มีความเก่งกล้าสามารถกว่าคนธรรมดา จึงเป็นธรรมชาติที่คนอย่างเขาจะต้องนำคนอื่น ผู้นำเช่นนี้ ได้แก่ วัตต์ ดี. โอเซนเฮอวอร์, จอห์น เอฟ. เคนเนดี หรือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้น²⁵

²⁵ ฌรงค์ สิ้นสวัสดิ์, ผู้นำการเมือง, หน้า 5-7.

ง. ลำดับการเรียงพี่เรียงน้องของผู้นำ²⁶

ถ้าจะมองในแง่ของกระบวนการที่สังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวถ่ายทอดลักษณะนิสัยแก่เด็กแล้วเห็นได้ว่า ลูกแต่ละคนของครอบครัวเดียวกันอาจจะได้รับการยอมรับจากพ่อแม่ไม่เท่ากัน พ่อแม่มักจะมองว่า ลูกคนโตนั้นควรจะเป็นที่พึ่งของน้อง ๆ คือ กำหนดบทบาทและหน้าที่ของลูกคนโตให้แตกต่างไปจากคนอื่น เมื่อลูกคนรอง ๆ โตขึ้นก็อาจฉลาดกว่ารับผิดชอบมากกว่าคนแรกแต่เป็นที่ยอมรับว่าโดยทั่วไปแล้ว พ่อแม่จะตั้งความหวังไว้สำหรับลูกคนโตก่อน

จ. ดูประสบการณ์ชีวิตในวัยเด็ก²⁷

ลักษณะนิสัยของคนเราที่แตกต่างกันออกไปนั้น เพราะผ่านการอบรมหรือประสบการณ์การเรียนรู้จากสังคม (socialization) ที่แตกต่างกัน องค์กรที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดลักษณะนิสัยให้แก่คนที่สำคัญที่สุด คือครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา เพื่อนเล่นและเพื่อนร่วมงาน (peer group) พฤติกรรมของผู้นำอาจจะแสดงออกต่างกัน บางคนชอบใช้กำลังรุนแรง เช่น เหมมา เจ้อ ตุง ฮิตเลอร์ มุสโสลินี แต่บางคนเน้นสันติวิธี เช่น เนวิล แชมเบอร์เลน แห่งอังกฤษ มหาตมะคานธี ซึ่งใช้วิธีการต่อสู้แบบอหิงสา (non-violence) ลักษณะนิสัยที่ไม่เหมือนกันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การแสดงออกของผู้นำทางการเมืองเมื่อได้อำนาจแล้วแตกต่างกัน สาเหตุที่ทำให้ลักษณะนิสัยของผู้นำแตกต่างกันไปนั้น ส่วนสำคัญเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว

ครอบครัวเป็นองค์กรสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดลักษณะนิสัยให้แก่เด็กเพราะอาจเป็นการถ่ายทอดโดยตรง บางครั้งการกระทำของคนในครอบครัวโดยเฉพาะพ่อแม่ก็จะทำให้ลูกเลียนแบบ หรือนิยมชมชอบโดยที่พ่อแม่ไม่เคยสอนวิธีการที่พ่อกับแม่ปฏิบัติต่อลูกก็เป็นอีกประการหนึ่งที่หล่อหลอมลักษณะนิสัยให้แก่ลูก แต่ละคนผ่านการเลี้ยงดูมาคนละแบบ มีประสบการณ์ในวัยเด็กที่แตกต่างกันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พฤติกรรมของผู้นำแต่ละคนต่างกัน

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-11.

ฉ. ผู้นำที่มีบารมี²⁸ (charismatic leader)

ในบางกรณีอำนาจผูกพันกับบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่มีบุคลิกภาพที่เด่นชัด Max Weber ได้เรียกผู้นำที่มีคุณลักษณะพิเศษที่ลึกลับ ที่สามารถเข้าใจถึงวัตถุประสงค์และปัญหาของสังคม และการเมืองอย่างถึงขนาดจนกระทั่งได้รับการยกย่องอย่างยิ่งจากประชาชนว่าเป็นผู้นำที่มีลักษณะ charismatic ทั้งอิตเลอร์ และมุสโสลินี ต่างก็มีลักษณะเป็นผู้นำแบบ charismatic ซึ่งในสายตาของประชาชนแล้วถือว่าได้รับอำนาจ ความสามารถ และแรงศรัทธาจากสิ่งลึกลับที่มาจากสวรรค์ (divinely inspired) ฉะนั้นแต่ละคนจึงมีอำนาจเฉพาะตนอย่างมาก แม้ว่าอำนาจเหล่านี้จะถือว่าเป็นอำนาจของตำแหน่งผู้นำ (Furrier หรือ Duce) แต่แท้ที่จริงแล้วมีอาจจะถ่ายทอดกันได้ สิ่งเหล่านี้อาจจะปรากฏขึ้นในโลกตะวันตกเช่น บุคลิกภาพของ Oliver Cromwell หรือ Napoleon หรือในโลกคอมมิวนิสต์เช่น บุคลิกภาพของ Stalin ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของบุคคล ทำให้ตำแหน่งที่ดำรงอยู่มีความสำคัญมากขึ้น และอำนาจเฉพาะตัวนี้สำคัญกว่าอำนาจของสถาบันที่ตนดำรงตำแหน่ง เมื่อสิ้นบุคคลดังกล่าวอำนาจพิเศษซึ่งมาจากบุคลิกภาพเหล่านั้นก็จะสลายไป²⁹ ในตอนเริ่มแรกนั้น ผู้นำประเภทนี้อาจจะเริ่มแสดงความคิดเห็นและได้รับความเลื่อมใสจากคนกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน และเมื่อมีคนเลื่อมใสมากขึ้น ก็จะกลายเป็นขบวนการ (movement) เพราะฉะนั้น อิตเลอร์ หรือคาสโตร ก็จะเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ ก่อน ความเติบโตของขบวนการ อาจไม่เป็นไปโดยราบรื่น ระหว่างนี้ก็จะมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นและถ้าสถานการณ์เอื้ออำนวย ขบวนการก็จะใหญ่ขึ้นจนกระทั่งกลายเป็นขบวนการของมหาชนไปได้และถ้าขบวนการนั้นเป็นขบวนการทางการเมือง ช่วงสำคัญของขบวนการนั้นก็จะมีมาถึง เมื่อได้อำนาจทางการเมืองมาแล้ว จะกลายเป็นขบวนการที่มีอำนาจอย่างเต็มที่³⁰

ที่กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับบทบาท-หน้าที่ ลักษณะ แบบ และการเกิดผู้นำโดยเฉพาะผู้นำทางการเมืองนั้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้นำทางการเมืองมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย

²⁸ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, ผู้นำการเมือง, หน้า 11: ใช้คำภาษาไทยของ Charismatic leader ว่า "ผู้นำคุณูณาธิการ" : กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 62-63 : ใช้คำว่า "ผู้มีบารมี" : ผู้เขียนขอใช้คำว่า "ผู้นำที่มีบารมี" ในงานวิจัยนี้ต่อไป

²⁹ จรูญ สุภาพ, การเมือง, หน้า 151-152

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15

ทั่วไปในการปกครองและการบริหาร ระดมสรรพกำลังเพื่อแสวงหาการสนับสนุน ควบคุมบังคับบัญชา การดำเนินนโยบายอาจกล่าวได้ว่าผู้นำก็คือผู้ทำหน้าที่ที่พึงกระทำทั้งหลายให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์สำคัญของประเทศชาติ เช่น ด้านความมั่นคง และเอกราชของประเทศ ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ความสงบเรียบร้อยของสังคมและความสมบูรณ์ของประชาชน^{๓๑} ในระบบการเมืองไทยนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีปัญหาถกเถียงกันในเรื่องผู้นำพยายามหารูปแบบผู้นำที่สังคมต้องการ ผู้นำการเมืองไทยล้วนมาจากสถานภาพและมีบทบาท อำนาจทางการเมืองที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลักษณะและประเภทของผู้นำ

สำหรับการศึกษาความเป็นผู้นำทางการเมืองของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นี้ ผู้เขียนจะได้นำแนวคิดของผู้นำที่ใฝ่อำนาจเป็นสำคัญ ของ Eugene E. Jennings กล่าวคือ การขึ้นสู่อำนาจ มีเล่ห์เหลี่ยมในการแย่งชิงและการรักษาอำนาจให้คงอยู่นานที่สุด ชอบอยู่เหนือผู้อื่น และผู้นำที่มีบารมี ของ กมล สมวิเชียร กล่าวคือ เป็นบุคคลที่มีลักษณะพิเศษที่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์และปัญหาของสังคม และการเมืองอย่างดี จนได้รับการยกย่องอย่างยิ่งจากประชาชนให้เป็นผู้นำ โดยผู้เขียนจะได้นำลักษณะของการเป็นผู้นำทั้งสองแบบดังกล่าว ซึ่งมีอยู่ในตัวของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มาเป็นแบบในการทำการศึกษาวิจัยความเป็นผู้นำทางการเมืองต่อไป

^{๓๑} Glenn D. Page, The Scientific Study of Political Leadership (New York : The Free Press, 1977), p.93. G. A. Jacobson and M. H. Lipman, Political Science (New York) : Barnes & Noble, 1970, pp.15-18.

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจ

ความหมายของอำนาจ

การศึกษาเรื่องอำนาจทำกันมานานแล้ว แต่ก็ยังไม่มีคำนิยามความหมายใดๆ ของอำนาจเป็นที่ชัดเจน จนเป็นที่ยอมรับของทุกคนได้³² และปัญหานี้ก็ยังคงมีจวบจนปัจจุบันนี้³³

การแก้ปัญหาความไม่ชัดเจนของความหมาย ของแนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจดังกล่าวข้างต้น หากเราจะสืบสาวหาความหมายจากรูปศัพท์ อาจจะช่วยให้เข้าใจได้บ้างคำว่า "อำนาจ" มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า โปเตเร (potere) ซึ่งหมายถึงสมรรถภาพส่วนภาษาไทยเป็นคำที่หมายถึงอำนาจหรือพลังซึ่งมีรากศัพท์จากภาษาบาลี คำว่า พละ หมายถึงพลังในการควบคุม³⁴ จากความหมายของรากศัพท์นี้ สอดคล้องกับคำนิยามของนักรัฐศาสตร์นามอูโซเช ชาวอเมริกัน โรเบิร์ต เอ. ดาห์ล (Robert A. Dahl) ที่กล่าวว่า อำนาจเป็นความสามารถที่บุคคลหนึ่งทำให้อีกบุคคลทำตามที่ตนเองต้องการได้ ซึ่งตามปกติบุคคลนั้นจะไม่ทำ เช่น ก.ให้ ข. ทำตามที่เขาต้องการซึ่งปกติแล้ว ข. จะไม่ทำสิ่งนั้น แต่ที่ ข. ทำไปนั้น

³²Harrison Wagner, "The Concept of Power and the Study of Politics" in Political Power : A Reader in Theory and Research Edited by Roderick Bell, David V. Edwards, R. Harrison. Wagner. (New York : The Free Press, 1969, p.3.

³³Jaffery Pfeffer, Power in Organizations. (Massachusetts : Pitman Publishing, 1981), p. 2.

³⁴พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "การศึกษารัฐศาสตร์ แนวทางอำนาจ" เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์, 2527), หน้า 460. และโปรดดูจาก Harrison Wagner "The Concept of Power and the Study of Politics.", p.3

เพราะอิทธิพลของ ก. ซึ่งนั่นหมายความว่า ก. มิและใช้อำนาจให้มีอิทธิพลเหนือ ข.³⁵ เรา จะเห็นได้ว่าอำนาจตามความหมายนี้เป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Power as a relation among people) ซึ่งถือว่าเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมประการหนึ่งและ "อำนาจ ดำรงอยู่จริงในความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองทุกแบบ"³⁶ อำนาจที่เกิดขึ้นในสังคมนิยม ได้สั้น ๆ ว่า "เป็นความสามารถที่จะควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดย อาศัยการกระทำของกลุ่มคน ซึ่งการกระทำนี้มีผลกระทบต่อกลุ่มอื่น ๆ"³⁷

ความหมายของอำนาจตามแนวความคิดข้างต้นมีผู้ให้ไว้มากมาย เช่น บรรพต วิระสัย และเผชฌู ศรีสุวรรณกล่าวว่า อำนาจ (power) ได้แก่ ความสามารถที่ก่อให้เกิดผล ขึ้นตามต้องการ การมีอำนาจ (power) หมายถึงการใช้อิทธิพลให้ผู้อื่นกระทำตามต้องการ³⁸

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ กล่าวว่า อำนาจ คือ "ความสามารถที่จะมีอิทธิพล เหนือพฤติกรรมของคนอื่นหรือความสามารถในการป้องกันมิให้ผู้อื่นมาอิทธิพลเหนือพฤติกรรม ของตน"³⁹

³⁵ Robert . A. Dahl, "The Concept of Power" in Political Power : A Reader in Theory and Research Edited by Roderick Bell, David V. Edwards and R. Harison Wagner (New York : The Free Press, 1969), p.80.

³⁶ ยืน ชาร์ป (เขียน), อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคมสัน หุตะแพทย์ (แปล) ไนศาล วงศ์วรสิทธิ์ (บรรณาธิการแปล) (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529), หน้า 8.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

³⁸ บรรพต วิระสัย และ เผชฌู ศรีสุวรรณ, สังคมวิทยาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 335-336.

³⁹ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, บุคคลชั้นนำ : โครงสร้างอำนาจและการเมืองใน ชุมชนไทย (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2531), หน้า 25.

พรคักดี ผ่องแผ้ว กล่าวว่า อำนาจเป็นสมรรถภาพ (capacity) สมรรถภาพนี้จะผลักดันให้คนอื่นกระทำตามที่ตนปรารถนา บางคนเรียกสมรรถภาพนี้ว่า อิทธิพล (influence) อำนาจในตัวของมันเองมีลักษณะเป็นเพียงศักยภาพ (potential) ไม่ใช่เป็นตัวปรากฏการณ์⁴⁰

แดเนียล เบลล์ (Daniel Bell) กล่าวว่าอำนาจ (Power) คือความสามารถในอันที่จะออกคำสั่ง (command) โดยคำสั่งนี้จะมีกำลัง (force)หนุนหลัง (back up) อยู่⁴¹

เดนิส เอช รอง (Dennis H. Wrong) กล่าวว่า อำนาจ (power) เป็นสมรรถภาพของบุคคล ซึ่งมีผลต่อความตั้งใจและความเห็นของคนอื่น⁴²

เอดการ์ ไชน์ (Edgar Schein) กล่าวว่า อำนาจ (power) หมายถึงความสามารถของบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ทำให้คนอื่นหรือกลุ่มอื่นเปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติหรือวิถีชีวิตได้⁴³

จากคำนิยามของอำนาจที่ยกมาข้างต้นทั้งของนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศนั้น จะเห็นได้ว่าอำนาจเกิดจากปฏิสัมพันธ์กันของบุคคลในสังคม โดยบุคคลฝ่ายหนึ่งเป็นผู้มีความสามารถ ในอันที่จะทำให้บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งทำตาม ผู้มีอำนาจคือ ผู้มีสมรรถภาพที่จะทำให้คนอื่นทำตามที่ตนเองต้องการได้ อำนาจในตัวของตัวเองนี้มีลักษณะเป็น ศักยภาพ (potential) ไม่ใช่ปรากฏการณ์ ดังที่ พรคักดี ผ่องแผ้ว กล่าวไว้ข้างต้น ผู้มีอำนาจจะมีสมรรถภาพ (capacity) แฝงอยู่ตราบใดที่ผู้มีอำนาจยังมิใช่ใช้อำนาจ อำนาจก็จะมิแฝงอยู่กับผู้นั้น ซึ่ง เป็นภาวะแห่งการมีศักยภาพที่พร้อมจะนำสมรรถภาพนั้นมาใช้ได้เสมอ

⁴⁰ พรคักดี ผ่องแผ้ว, "การศึกษารัฐศาสตร์แนวทางอำนาจ" หน้า 460.

⁴¹ Daniel Bell, The Coming of Post-Industrial Society (New York : Basic Books, 1973), p. 453.

⁴² Dennis H. Wrong, Power : Its forms, Bases and Uses (New York : Harper and Row, 1979), p.2.

⁴³ Edgar Schein, Organization Psychology (New York : Prentice-Hall, 1976), pp. 13-14.

คำที่มีความหมายใกล้เคียงกับอำนาจ คำหนึ่งคือ อิทธิพล (influence) คำนี้ เอ็ดเวิร์ด ซี แบนฟิลด์ (Edward C. Banfield) ได้ให้ความหมายไว้ว่าอิทธิพลเป็นความสามารถของบุคคลในอันที่จะทำให้คนอื่น ๆ ปฏิบัติหรือมีความรู้สึกตามที่ตนเองต้องการได้⁴⁴ เราจะเห็นได้ว่า อำนาจและอิทธิพลมีความหมายใกล้เคียงกันมาก นักวิชาการบางคนถึงกับกล่าวว่า ผู้มีอำนาจคือ การเป็นผู้มีอิทธิพล เช่น โทมัส ซี แคลรี่ และ โรเบิร์ต เอ ลูค (Thomas C. Clary and Robert A. Luke) กล่าวว่า การเป็นผู้มีอำนาจคือ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นปกติแล้วจะไม่กระทำ⁴⁵ และ โรเบิร์ต เอ ดาห์ล (Robert A. Dahl) เอง ก็ให้ความหมายของสองคำนี้ใกล้เคียงกันมาก เขาถึงกับใช้สองคำนี้แทนกันได้ (interchangable)⁴⁶ ซึ่งในงานวิจัยนี้ก็จะใช้สองคำนี้ในความหมายที่ใกล้เคียงกันเช่นกัน

ลักษณะอำนาจโดยทั่วไป

จากความหมายของอำนาจดังกล่าวข้างต้น เราสามารถพิจารณาถึงลักษณะของอำนาจโดยทั่วไปได้ดังนี้

1. อำนาจเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมดังกล่าวแล้ว
2. อำนาจไม่ใช่เหตุการณ์ (event) หากแต่เป็นศักยภาพ (potentials)

⁴⁴Edward C. Banfield, Political Influence (New York : The Free Press, 1965), p. 3.

⁴⁵Thomas C. Clary and Robert A. Luke, "Organizational and Individual Power", Training and Development Journal, 29 (4) (1975), p.42.

⁴⁶Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (New York : Prentice-Hall of India, 1983), p. 26.

หรือสมรรถภาพ (capacities)⁴⁷ ซึ่งบุคคลสามารถครอบครองหรือเป็นเจ้าของได้ และสามารถที่จะนำศักยภาพหรือสมรรถภาพนั้นมาใช้ให้เกิดอำนาจตามที่ต้องการได้⁴⁸

3. อำนาจจะต้องมีลักษณะของการบีบบังคับ⁴⁹ ให้อีกฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกว่ามีการบังคับจนจำเป็นต้องทำตาม ลักษณะการบีบบังคับมีได้หลายลักษณะ เช่น ยอมทำตามแต่โดยดีหรือยอมทำตามเพราะถูกข่มขู่ว่าจะได้รับอันตรายแก่ร่างกายหากไม่ยอมทำตาม เป็นต้น

4. บุคคลอาจมีอำนาจแตกต่างกันได้ กล่าวคือ บุคคลหนึ่งอาจมีอำนาจแตกต่างจากอีกบุคคลหนึ่งได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ดังที่ โรเบิร์ต เอ ดาห์ล⁵⁰ (Robert A. Dahl) เสนอไว้ดังนี้ ก) ความสามารถในการมีทรัพยากรทางการเมืองที่มากชนิด ข) ความสามารถในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองอย่างมีความชำนาญ (ทักษะ) และมีประสิทธิภาพ และ ค) มีเป้าหมายในอนที่จะใช้ทรัพยากรเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง

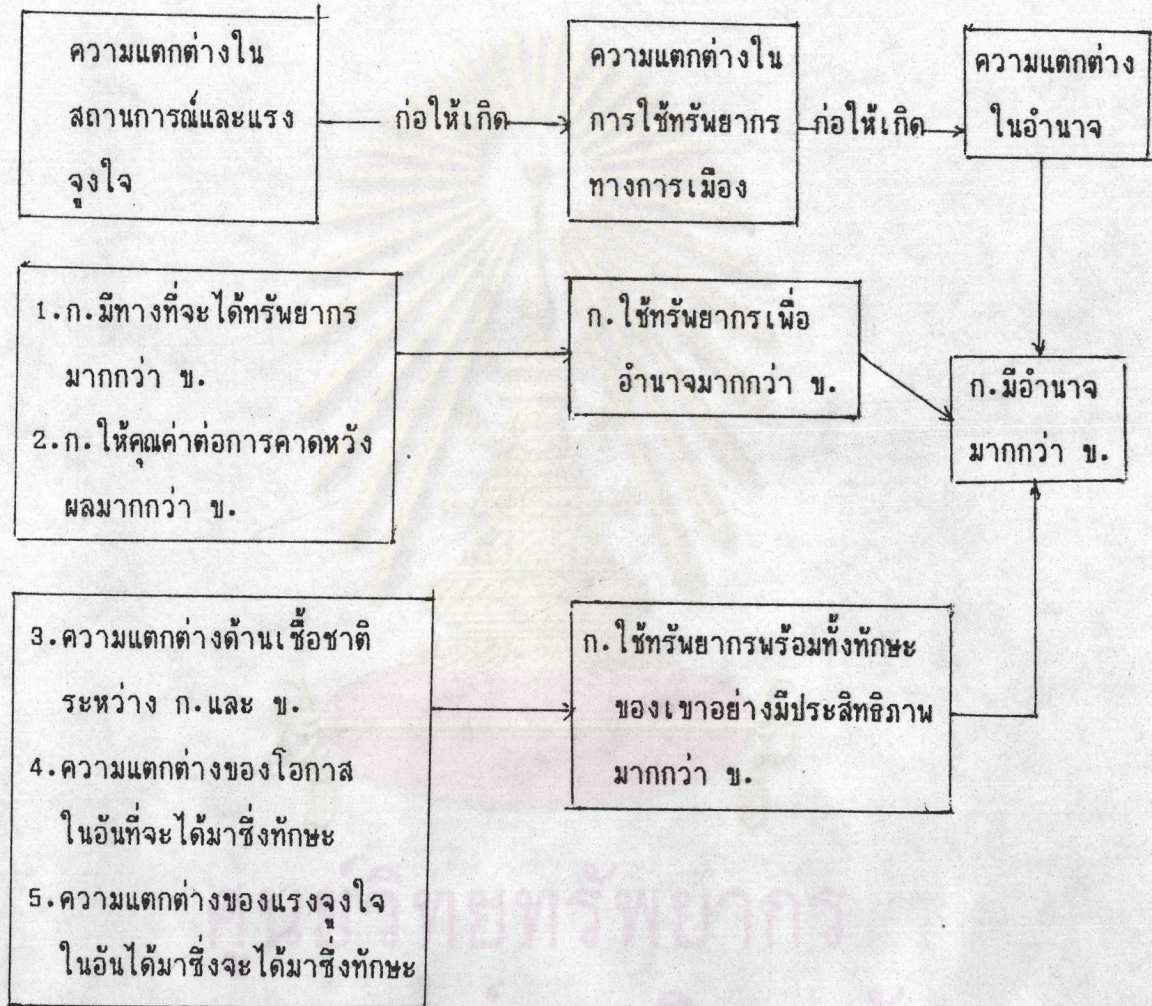
⁴⁷ R. J. Mokken and F. N. Stokman, "Power and Influence as Political Phenomena", in Brian Barry (ed), Power and Political Theory : Some European Perspectives (London : Wiley , 1976), p.40.

⁴⁸ Geoffrey Debnam, The Analysis of Power : A Realist Approach (London : Macmillan Press 1984), p. 11.

⁴⁹ Peter Bachrach and Morton S. Baratz, Power and Poverty : Theory and Practice, (New York : Oxford University Press, 1970), p. 37.

⁵⁰ Dahl, Modern Political Analysis, pp.111-117.

เพื่อให้เห็นภาพของความแตกต่างของการมีหรือได้มาซึ่งอำนาจของบุคคลชัดเจนยิ่งขึ้น โรเบิร์ต เอ ดาล์ (Robert A. Dahl) ได้เสนอภาพแห่งกระบวนการได้มาซึ่งอำนาจของบุคคลสองคนว่า แตกต่างกันอย่างไร (ใครได้) (มี)อำนาจมากกว่าใคร⁵¹ ดังแสดงได้เป็นภาพต่อไปนี้

⁵¹ Ibid, p.118.

แนวทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษา

การศึกษาเรื่องอำนาจมีอยู่สองแนวทาง⁵² (approach) ใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ แนวทางแรก เป็นพวกที่เน้นศึกษาว่าอำนาจอยู่ในตำแหน่งแห่งหนใดของสังคมหรือชุมชน การศึกษากลุ่มนี้ พบว่าอำนาจนั้นตกอยู่ในกลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่เป็นชนชั้นนำ (elite) ของสังคม⁵³ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอำนาจของสังคม พวกนี้จึงเน้นที่มาของอำนาจ ส่วนอีกแนวทางหนึ่ง คือ พวกพหุนิยม (pluralist)⁵⁴ ซึ่งเห็นว่าอำนาจนั้นมักกระจายอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ ของสังคม ฉะนั้นการศึกษาอำนาจแนวทางนี้จึงดูว่าใครบ้างที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอันเป็นกระบวนการใช้อำนาจผ่านกลุ่มซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลายในสังคม

สำหรับการศึกษาวิจัยนี้จะใช้ทั้งสองแนวทางผสมกัน คือ พิจารณาถึงกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองและกลุ่มผู้นำทางทหาร

นอกจากนี้ผู้ศึกษาจะได้นำภูมิหลัง ประสบการณ์การรับราชการทหาร การเป็นนักการทูต การดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการเมือง การดำเนินธุรกิจ และการเป็นผู้ร่วมก่อตั้งพรรคชาติไทย และการมีฐานทางเศรษฐกิจที่หนาแน่น สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรและอำนาจทางการเมืองได้ในสมัย รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

⁵² นักวิชาการบางท่านแบ่งออกเป็น 3 แนวทางโดยเพิ่มแนวมาร์กซิสต์ (Marxist approach) ขึ้น แต่ผู้เขียนเห็นว่าแนวมาร์กซิสต์ ก็เห็นว่าผู้มีอำนาจ คือ ชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งไม่แตกต่างไปจากแนว elite โปรดดู J. J. Schwarzmantel, Structures of Power : An Introduction to Politics (New York : St. Martin's Press, 1987), p.13

⁵³ นักทฤษฎีกลุ่มนี้เช่น C. Wright Mills, The Power Elite (New York : Oxford University Press, 1956) Gaetano Mosca, The Ruling Class (New York : McGraw-Hill, 1939) และ Robert Michels, Political Parties (Glencoe : Free Press, 1915).

⁵⁴ นักทฤษฎีกลุ่มนี้ เช่น Robert A. Dahl.

อำนาจทางการเมือง (political power)

เมื่อเราได้ให้ความหมายทางการเมืองไว้ว่าเป็นเรื่องของการใช้ และรักษาไว้ซึ่งอำนาจ^{๕๕} อำนาจหมายถึง สมรรถภาพในอันที่จะทำให้คนอื่นยอมทำตามดังกล่าวข้างต้นแล้ว อำนาจทางการเมืองจึงน่าจะหมายถึง ความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในอันที่จะแสวงหาใช้และรักษาอำนาจของตน ซึ่งอำนาจนี้จะปรากฏอยู่ในกระบวนการทางการเมืองของสังคมทุกสังคม^{๕๖}

อำนาจกับทรัพยากรทางอำนาจ

การศึกษาเรื่องอำนาจมักระบุว่า ฐาน (base) หรือทรัพยากร** (resources) เป็นที่มาของอำนาจ^{๕๗} ซึ่งนั่นก็หมายความว่า ทรัพยากร สามารถแปรเปลี่ยนเป็นอำนาจได้ ทรัพยากรใดจะนำไปใช้เพื่อประโยชน์ในการก่อเกิดอำนาจสูงมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของทรัพยากรนั้นอีกด้วยว่ามีความคล่องตัวสูง (high liquidity) มากน้อยเพียงใดด้วย^{๕๘} ทรัพยากรจะก่อให้เกิดอำนาจมากน้อยเพียงใด นอกจากจะขึ้นอยู่กับความคล่องตัวของทรัพยากรเองแล้ว ยังขึ้นอยู่กับ "โอกาส" ที่ทรัพยากรถูกนำมาใช้ด้วย

"ทรัพยากรอาจถูกนำมาใช้ในเวลาที่ใด เวลาหนึ่งในอนาคตหากว่าผู้ครอบครองทรัพยากรนั้น เห็นว่าถึงเวลาที่จะเลือกทำเช่นนั้น ความมากน้อยแห่งความเป็นไปได้ ของการใช้ทรัพยากร เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจนั้น เป็นมิติแห่งความแท้จริงที่ผู้ครอบครองทรัพยากรนั้นตระหนักเห็นว่า มีอำนาจอยู่"^{๕๙}

^{๕๕} J. J. Schwarzmantel, Structure of Power : An Introduction to Politics, p.L.

^{๕๖} Geoffrey Ponton and Peter Gill, Introduction to Politics (New York : Basil Blackwell, 1985), p.51.

^{๕๗} Wrong, Power : Its Forms, Base and Uses, p.124.

^{๕๘} Ibid, p.131.

^{๕๙} คำว่าทรัพยากรมักมีค่าใช้แทนหรือใช้ใกล้เคียงกัน เช่น ทรัพย์สิน (assets) คุณค่า (values) หรือฐานคุณค่า (value-bases)

^{๕๙} Ibid, pp. 116-117.

ซึ่งเป็นการคาดหวังของผู้ครอบครองทรัพย์สินว่า เขาใช้ทรัพย์สินเพื่อการได้มา ซึ่งอำนาจ
อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๐} อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ตระหนักว่าเขามีทรัพย์สินซึ่งเต็ม
ไปด้วยอำนาจ (powerful)^{๕๑}

ทรัพย์สินในฐานะเป็นที่มาแห่งศักยภาพของอำนาจ (potential source of
influence) นี้ผู้ปกครองอาจจะเลือกให้แตกต่างกันออกไป คือจะเลือกให้มากนักน้อยเพียงใด
เวลาไหนนั้น ขึ้นอยู่กับวิธีการ (ซึ่งมีอยู่ต่างกันมากมาย) และวัตถุประสงค์ของเขาด้วย^{๕๒}

อำนาจและทรัพย์สินอำนาจ ในความเป็นจริงแล้ว ต่างก็มีผลต่อกันทั้งสองฝ่าย
กล่าวคือ การใช้อำนาจเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินและในทางกลับกัน ใช้ทรัพย์สินเพื่อให้ได้
มาซึ่งอำนาจก็ได้

จะเห็นได้ว่าผู้มีอำนาจจะต้องครอบครองทรัพย์สินทางอำนาจซึ่งอาจมีอยู่เองแล้ว
ตามธรรมชาติ เช่น จากฐานะของเด็กที่กำเนิดในชนชั้นปกครอง หรือด้วยการแสวงหา หรือ
สร้างขึ้นมา เช่น การสั่งสมกำลังคนและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เมื่อบุคคลใดสั่งสมทรัพย์สิน
อำนาจไว้ได้มาก บุคคลนั้นย่อมถือได้ว่ามีโอกาสหรือความพร้อมที่จะได้มาซึ่งอำนาจมากยิ่งขึ้น
ตามลำดับ ฉะนั้นการแสวงหาอำนาจในทางหนึ่ง คือ การสร้างสมทรัพย์สินทางอำนาจ อัน
อันเป็นฐานแห่งอำนาจนั้น และ เมื่อได้มาซึ่งอำนาจแล้ว หากต้องการให้อำนาจดำรงคงอยู่
จะต้องมีการรักษาอำนาจโดยพยายามแสวงหา หรือสร้างสมทรัพย์สินทางอำนาจเพิ่มขึ้นอยู่
ตลอดเวลา

ในการที่จะก้าวขึ้นสู่อำนาจของผู้นำทางการเมืองนั้น ผู้นำทางการเมืองแต่ละคน
นั้นได้ใช้ทรัพย์สินทางการเมืองมาสนับสนุนอำนาจทางการเมืองของตนในลักษณะที่แตกต่าง
กัน เช่น ชชาติกำเนิด ความรู้ ความสามารถ บุคลิกภาพ ตำแหน่งในสังคม ความมั่งคั่งทาง
เศรษฐกิจ ทรัพย์สินทางการเมืองแต่ละหัวข้อนั้น ผู้นำมีทรัพย์สินที่แตกต่างกันและแต่ละคน

^{๕๐} Ibid, p.126.

^{๕๑} Ibid, p.127.

^{๕๒} Robert A. Dahl, Who Govern : Democracy in An-American City

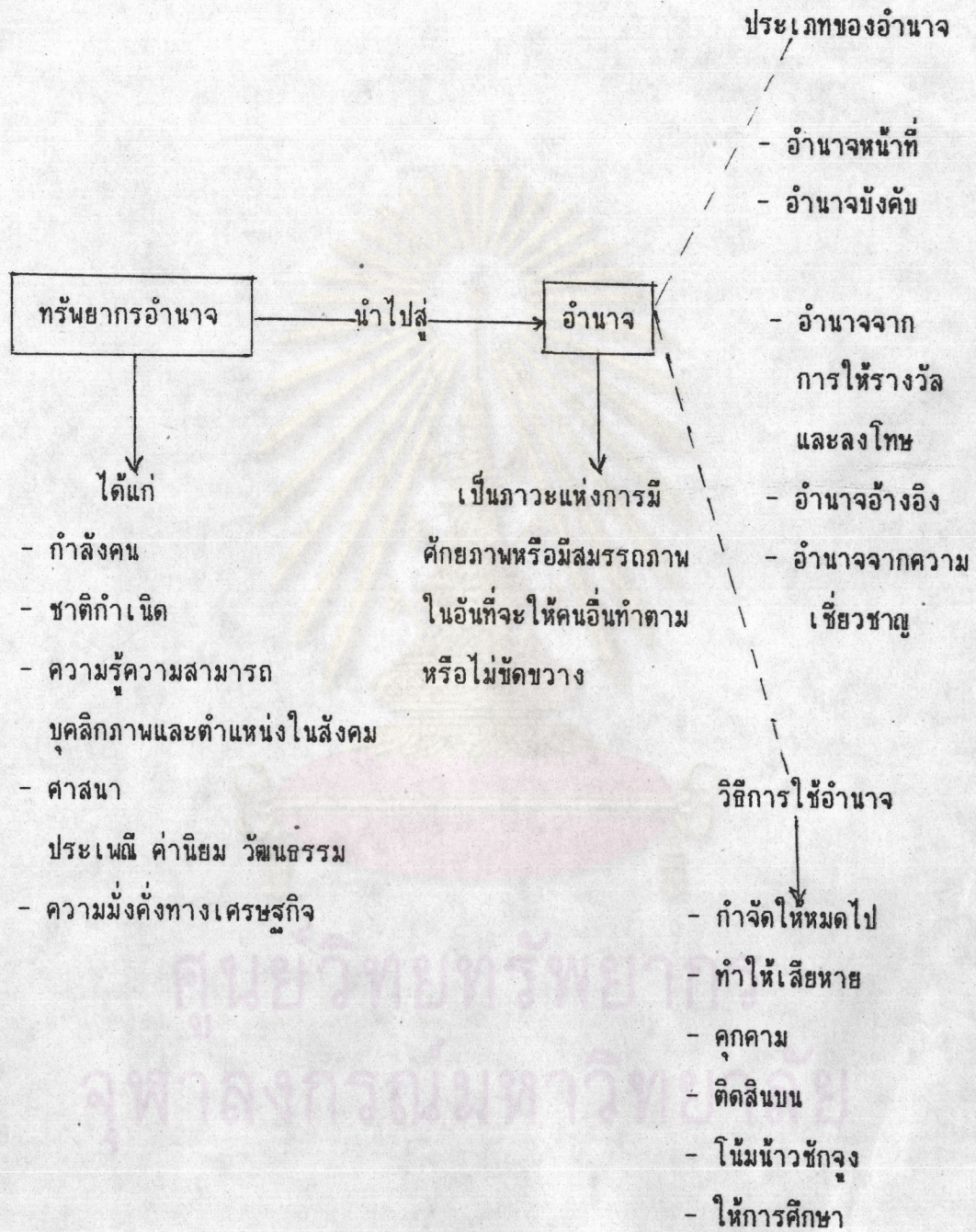
(New Haven and London : Yale University Press, 1961), p.271.

นี้ใช้ทรัพยากรไม่เท่าเทียมกัน^{๕๓} พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีทรัพยากรทางการเมืองค่อนข้างจะมากกว่าผู้นำคนอื่น ๆ เช่น ชาติกำเนิด ตระกูล ชุณหะวัณ กำลังคนที่สนับสนุน ความรู้ความสามารถ บุคลิกภาพและตำแหน่งในสังคม และความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ที่ถือว่าสำคัญก็คือ ประสบการณ์ทางการเมือง เป็นต้น แสดงในกรอบแนวคิดในหน้าต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๓} ยศ สันตสมบัติ อำนาจ บุคลิกภาพ และผู้นำการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์น้ำไท 2533), หน้า 183-241.

กรอบแนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจและทรัพยากรทางอำนาจดังกล่าวข้างต้น
สามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเรื่องความเป็นผู้นำทางการเมืองของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นั้นได้ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำทางการเมือง ซึ่งความเป็นผู้นำทางการเมืองนั้นหมายถึง ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องขึ้นมาเป็นหัวหน้า มีความรู้ความสามารถที่จะควบคุมและระดมความสนับสนุนจากประชาชนได้อย่างแพร่หลายและทั่วถึง ซึ่งคุณลักษณะของผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับ 4 ลักษณะ คือ สถานภาพ การยกย่องนับถือ พฤติกรรมในการเป็นผู้นำ และอิทธิพล ประเภทและแบบของผู้นำซึ่งได้มีนักคิดได้ให้แนวความคิดไว้หลายท่าน สำหรับในการศึกษาความเป็นผู้นำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นี้จะนำเอาแนวความคิด ผู้นำที่ใฝ่อำนาจเป็นประการสำคัญและผู้นำที่มีบารมีและผู้นำแบบประชาธิปไตย เป็นแนวในการเขียนนอกจากนี้ผู้นำทางการเมืองยังมีความเกี่ยวพันในเรื่องอำนาจและอิทธิพล ผู้เขียนจะนำแนวคิดของโรเบิร์ต เอ. ดาร์ล ซึ่งได้กล่าวถึงความสามารถในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองอย่างมีความชำนาญ และมีประสิทธิภาพ ผู้นำแต่ละท่านจะมีทรัพยากรทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกัน ทรัพยากรทางการเมืองในที่นี้หมายถึง กำลังคน ชนตักำเนิด ความรู้ความสามารถ บุคลิกภาพ และตำแหน่งในสังคม ศาสนา ประเพณี ค่านิยม วัฒนธรรม ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ โดยผู้เขียนจะเอาแนวความคิดดังกล่าวมาแล้วจะเป็นกรอบในการวิเคราะห์ความเป็นผู้นำทางการเมืองของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ต่อไป

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย